

Онтопсихологічні аспекти художньої комунікації в контексті парадигмальних змін у системі сучасної мистецької освіти**Зайцева Алла Віталіївна¹**

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, Україна

E-mail: alla_diez@ukr.netORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0986-6284>**Козир Алла Володимирівна²**

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, Україна

E-mail kozyr7@ukr.netORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7138-6874>

У статті актуалізовано проблему підвищення якості підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін у контексті парадигмальних змін у системі сучасної мистецької освіти. На основі використання методів теоретичного аналізу, узагальнення, абстрагування з'ясовано стан дослідженості наукової проблеми, виокремлено світоглядні позиції дослідників, пов'язані з онтологічним змістом мистецького спілкування. Розглянуто наукові концептуальні напрями визначення сутності феноменів «художня комунікація», «онтологічні аспекти буття» у контексті: філософських концепцій (М. Бахтін, М. Бубер, М. Каган, В. Франкл та ін.), онтологічних умов комунікації в герменевтичній парадигмі (Г. Гадамер, П. Рікер); онтологічних ідей філософів екзистенціалістів, представників гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс, Р. Мей), теоретичних концепцій онтологічного виміру «буття» суб'єктів художньо-освітнього процесу (Н. Гуральник, О. Єременко, О. Михайличенко, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, О. Реброва, О. Рудницька, В. Федоришин, О. Щолокова та ін.). Використано метод синтезу, що уможливив помірковане формулювання авторської дефініції. Представлено феноменологію комунікації в художньо-освітній проекції як вектору гуманістичної спрямованості суб'єктів взаємодії з мистецтвом на усвідомлення і корекцію власного суб'єктивного розвитку. Акцентовано увагу на впровадженні екзистенційно-рефлексивного підходу, що уможливлює досягнення узгодженості онтологічних позицій викладача і студента у процесі спілкування з мистецтвом. Обґрунтовано авторську позицію, згідно з якою комунікація детермінована глибинним онтопсихологічним зв'язком двох особистостей, зорієнтованих на зустріч з іншим буттям і передбачає досягнення між ними духовної єдності у сумісній творчості.

Ключові слова: вища мистецька освіта, майбутній вчитель музики, екзистенційно-рефлексивний підхід, онтопсихологічні аспекти, цінності, смисли, художня комунікація.

Вступ. Однією з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку вищої мистецької освіти є пошук нових підходів до підвищення рівня її відповідності викликам сьогодення. У наш час глобальних інноваційних зрушень у мистецько-освітній сфері відбувається перехід до людино-зорієнтованих моделей взаємодії, актуалізується пошук онтопсихологічних аспектів буття суб'єктів художньо-комунікативного процесу.

Аналіз перспективних напрямів трансформації сучасної мистецької освіти, теоретичний аналіз наукових праць комунікативного контенту, їх узагальнення, а саме: філософських концепцій (М. Бахтін, М. Бубер, М. Гайдеггер, М. Каган, А. Камю, А. Ленгле, Ж.-П. Сартр, В. Франкл, К. Ясперс, В. Шлейермахер та ін.), онтологічних ідей філософів екзистенціалістів, представників гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс, Р. Мей), концептуальних положень класичної психології, педагогіки щодо діалогово-комунікативної сутності мистецтва та природи художньої творчості (Ю. Борєв, Л. Виготський, Г. Гадамер, М. Каган, І. Корсакова, М. Киященко, О. Лосєв, Ю. Лотман, В. Медушевський, О. Мелік-Пашаєв, В. Петрушин, Л. Слуцька, Г. Тарасов та ін.); психологічних механізмів педагогічного спілкування (Г. Балл, Л. Виготський, С. Максименко, А. Маслоу, Г. Костюк,

¹ доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки мистецтва та фортепіанного виконавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

² доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

О. Леонтьев, К. Роджерс, І. Страхов, І. Синиця та ін.); культурологічних аспектів теорії комунікації (В. Біблер, М. Бубер, М. Каган, Ю. Лотман, Е. Levinas, Л. Столович та ін.); онтологічних умов комунікації в герменевтичній парадигмі (Г. Гадамер, П. Рікер); теоретичних концепцій щодо онтологічного виміру «співбуття» суб'єктів художньо-освітнього процесу (Н. Гуральник, О. Єременко, О. Михайличенко, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, О. Реброва, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Федоришин, О. Щолокова та ін.) засвідчує, що характерною особливістю сучасного етапу розвитку педагогічної науки є співіснування багатьох парадигм, зміна освітніх парадигм. Зазначимо, що опора на методологічні принципи додатковості, діалогічності та полілогічності, теорії самоорганізації і холізму є теоретичним підґрунтям, сутністю сучасних науково-парадигмальних позицій. Зміна освітніх парадигм зумовлюється відходом від класичної філософії, пріоритетними векторами становлення нової освітньої парадигми виступають феноменологічний, екзистенційний та культурологічний підходи, що сприяють підвищенню аксіологічної спрямованості освітнього процесу, зумовлюють його гуманістичну спрямованість. Некласичний спосіб мислення презентує освітній процес як діалог, комунікацію.

Отже, вплив поліпарадигмальності цивілізаційного буття вимагає певного переосмислення освітніх ідей, концепцій, адаптації педагогічних технологій до виховання цілісної особистості, здатної до зустрічі з іншим буттям, досягнення між ними духовної єдності у сумісній творчості. Недостатне теоретичне уявлення про сутність феномену, потреба в осмисленні онтологічних аспектів «буття» суб'єктів художньо-освітнього процесу, їх актуалізація на рівні парадигмальних трансформаційних процесів у системі сучасної мистецької освіти зумовлює мету даної статті.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є обґрунтування актуальності пошуку онтопсихологічних аспектів художньої комунікації в процесі взаємодії з мистецтвом.

Матеріали та методи дослідження. У статті використано методи теоретичного аналізу, узагальнення та абстрагування для з'ясування стану вивчення наукової проблеми, встановлення світоглядних позицій дослідників щодо визначення цілісного теоретичного уявлення про сутність досліджуваного феномена. Використано метод синтезу, що уможливив помірковане формулювання авторської дефініції.

Результати дослідження. Курс глобальних цивілізаційних процесів на демократизацію, відкритість світової освіти, її доступність актуалізує суспільний попит на пошук нових моделей, які не обмежені трансляцією знань, а пов'язані з реалізацією людського призначення особистості у світовому освітньому просторі. Якщо розглядати феномен освіти у широкому соціокультурному контексті, можна дійти висновку, що освіта – завжди означає для індивіда можливість розкриття його сутнісних сил (О. Асмолов, Б. Братусь, В. Зінченко, В. Франкл та ін.). Ця можливість реалізується особистістю, насамперед, в пошуках сенсу буття. «Бути людиною, – вказує В. Франкл, – це означає виходити за межі самого себе... сутність людського існування полягає в його самотрансценденції» (Франкл, 1990 : 51).

Акцентуація онтологічного розвитку кожної людини (постійний саморух особистості у напрямі розкриття її індивідуально-особистісних здібностей), а також переорієнтація системи освіти на особистісний розвиток і самоствердження особистості зумовлює розуміння комунікації як універсальної умови людського буття, засобу отримання знань, осмислення емоційних реакцій на отриману інформацію про різноманітні аспекти буття. Онтопсихологія – від грец. *ὄντος* [ontos] (бути), *λόγος* [logos] (вивчення) і *ψυχή* [psyche] (душа) – наука про сутність людини з позиції її відповідності законам буття, гармонії, духовності. Основи онтопсихології були закладені гуманістично-орієнтованими психологами (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, Р. Мей та ін.). Онтопсихологія задає особливий ракурс розгляду проблеми комунікації, робить можливим наповнення концепту комунікації новими смислами. Онтопсихологічний вимір комунікації зорієнтовує до вивчення індивідуально-особистісного розвитку майбутніх фахівців у площині їхньої взаємодії із соціокультурним (мистецько-художнім) і освітнім (фахово-зорієтованим середовищем).

У музичному мистецтві процес комунікації відрізняється своїми особливими специфічними характеристиками. Це пояснюється тим, що музична мова є символічною, невербальною. Поряд з цим, обов'язковим засобом художньо-комунікативних процесів є художня інформація, особливістю якої є її сприймання, що містить як раціональний (розуміння), так і емоційний складник – переживання відповідних почуттів, емоцій, станів. Як відзначає О. Лосєв, музичне мистецтво, зображаючи художню ідею, обов'язково виражає її найвищий рівень буття (Лосєв, 2012:124-126) – первинне становлення образу чи афекту.

Якщо мислення, як загальна філософсько-психологічна категорія, є процесом відображення об'єктивної дійсності, то художня дійсність, як відображення перетвореної у художній творчості дійсності, є «... енергетичним смисловим середовищем між сферами буття і небуття» (Кондрацька,

2003: 7-11). В процесі такої взаємодії відбувається усвідомлення прагнення вийти за межі рольових відносин на духовний вимір спів-буття у художньо-комунікативному процесі.

Залучення концепції художньо-естетичного діалогізму до системи професійної мистецької освіти, що базується на ідеях М. Бубера, Е. Гуссерля, А. Шютца, Е. Левінаса, С. Франка, М. Бахтіна, дозволяє інтерпретувати художньо-освітній простір як єдність творчих особистостей, об'єднаних каналами комунікації, що відчують почуття взаємного інтересу, здатні до художньо-естетичного діалогу, творення простору художньої культури.

Категорія «художність» у науковій літературі часто ототожнюється з категоріями «образ світу», «художня картина світу», зображені в мистецтві (В. Медушевський, Б. Яворський, В. Біблер, Г. Гачев, Б. Мейлах та інші). На думку науковців, це «комплекс ... уявлень про світ, за допомогою якого свідомість людини упорядковує картину світу (Біблер, 1991). У мистецтві, яке створює художню картину світу, говоримо про художню свідомість, що забезпечує процеси сприйняття та упорядкування уявлень про світ. Художня свідомість окремої особистості має своєрідний каркас «індивідуальної картини світу» – взаємопов'язану та емоційно забарвлену систему образів, – не тільки зорових, а й звукових, смакових, дотикових та ін.

Розкриваючи сутність мистецтва як естетичного феномену, О. Лосєв відзначає, що художник «...творить щось одне визначене, а виходить – дві сфери буття відразу, бо творене їм щось є якраз тотожність двох сфер буття, образу і первообразу одночасно» (Лосєв, 2010: 315-335). Музику філософ вважає найчистішою й ідеальною формою мистецтва, в якій він вбачає не тільки зображення людських почуттів і рухів душі, але й самовираження космічного джерела, що дозволяє людині знайти повноту самого буття, долучитися до Абсолюту. За твердженням О. Лосєва, чисте музичне буття є безумовне самоствердження, що не потребує для себе ніяких інших підстав, крім себе самого, і, оскільки «музична істина дорівнює музичному буттю і музичне буття дорівнює музичній нормі» (там само), осягнення такої істини і норми можливе лише за умови «розумового споглядання», коли думка (інтуїтивне «бачення»; переживання, осяяне інтелектом) дозволяє «рухати себе згідно з його власними внутрішніми законами, аж ніяк не втручаючись, не вносячи нічого довільного від себе й не порушуючи самостійності предмета...» (Лосєв, 2012: 178). Слушною є ідея про те, що «для вираження недостатнім є смисл або поняття само по собі. Виразне буття є завжди синтезом двох планів, одного – найбільш зовнішнього, очевидного, і другого – внутрішнього, що осмислює та передбачає...». «Музичне буття, на думку філософа, тому так інтимно переживається людиною, що у ньому вона знаходить найінтимніший доторк до буття, від неї далекого... чисте музичне буття є безумовне самоствердження, що не потребує для себе ніяких інших підстав, крім себе самого, і, оскільки «музична істина дорівнює музичному буттю і музичне буття дорівнює музичній нормі» (там само), осягнення такої істини і норми можливе лише за умови «розумового споглядання», коли думка (інтуїтивне «бачення»; переживання, осяяне інтелектом) дозволяє «рухати себе згідно з його власними внутрішніми законами, аж ніяк не втручаючись, не вносячи нічого довільного від себе й не порушуючи самостійності предмета...» (Лосєв, 2012: 178).

Оскільки твір мистецтва є засобом комунікації (a mean of communication), за допомогою якого відбувається обмін (exchange) художніми цінностями (artistic values) між учителем і учнем, важливо у процесі взаємодії створити умови для спільного «проживання» ними естетичної ідеї, мисленнєвого переживання та узагальнення етичних смислів, закоданих у композиторському творі. У процесі співпереживання-осмислення відбувається художнє переплавлення їхніх емоцій і почуттів, онтопсихологічних смислів, які народжуються «тут і тепер».

Поглиблення духовно-особистісних зв'язків з музикою, осягнення художнього світу певного музичного твору передбачає виявлення не тільки художньо-естетичної (об'єктивної), але й особистісної (суб'єктивної) її значущості, актуалізацію життєвого і музичного досвіду вчителя музичного мистецтва. Для вчителя музики спілкування є багатогранною формою взаємодії: це і спілкування з музикою, через музику з учнями з метою осягнення музики, розкриття художнього образу в музичному творі тощо. Партитура комунікативних дій учителя має бути зрежисована за силою емоційного впливу окремих музичних творів та психологічних особливостей їх сприйняття учнями.

Якщо звукова матеріальність активізує когнітивні процеси у художньому спілкуванні, то вихід учителя і учня у сферу асоціативних смислових зв'язків зі світом, що виходить за межі музики, є комунікативно спрямованим процесом, комунікативні зв'язки в якому розгортаються в кількох напрямках і можуть носити як синтетичний комунікативно-пізнавальний, так і комунікативно-творчий характер за допомогою включення художніх емоцій-переживань, які відрізняються від життєвих емоцій високою інтелектуальністю. Зокрема, І. Зязюн наголошує на закономірності зосередження в естетичному почутті, викликаному мистецьким твором, етичних норм та всіх психологічних

складників людської духовності, завдяки чому сприйняття художнього твору, передусім через почуття і переживання особистості, дозволяє їй дійти до глибинних психологічних зрушень, очищення, катарсису, мотивованих ідеалів, життєвих цілей (Зязюн, 2008).

Отже, у процесі осягнення художньо-образної основи музичного твору суб'єкти взаємодії не тільки виявляють ставлення до художнього змісту мистецького твору, а й безпосередньо переживають його, знаходяться у найінтимнішому духовному контакті з його буттям. На думку багатьох дослідників (І. Бех, О. Леонтьєв, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.), екзистенційний вимір духовності характеризується процесом актуалізації смислу буття (духу), що реалізується через самотворчість особистості. Результатом самотворчості є особистісно-психологічний стан – «переживання духовності». Згадаймо, що Г. Сковорода уявляв існування людини не стільки з позицій «мислячої істоти», скільки з позицій специфічного роду її духовно-сердечного буття, онтологічності суб'єкта. Ідея «сродності» у Г. Сковороди – це своєрідний механізм гармонізації мікро і макрокосму, спосіб творчого освоєння особистістю довколишнього світу.

Оскільки специфіка спілкування на ґрунті мистецтва зумовлена можливістю суб'єктів взаємодії краще зрозуміти один одного через співпереживання художнім образам, сконцентруватися на власних почуттях як важливий складник людської екзистенції, осмислити відтворену в мистецьких образах дійсність у її цілісності і повноті, наповненій гуманістичним смислом спільне переживання художнього образу стає *онтологічним підґрунтям* активізації рефлексивної свідомості вчителя і учня, їхнього екзистенційного взаєморозуміння, сприяє синергії духовно-творчого перетворення.

У контексті парадигмальних змін у системі сучасної мистецької освіти екзистенційно-рефлексивний підхід враховує специфіку спілкування на ґрунті мистецтва, що зумовлена можливістю суб'єктів взаємодії краще зрозуміти один одного через співпереживання художнім образам. Формуванню концептуальних засад екзистенційно-рефлексивного підходу сприяли ідеї «екзистенційної» комунікації в гуманістичній філософії К. Ясперса, М. Бубера, сучасних теорій гуманістичної психології (К. Роджерс, А. Ленгле), провідних позицій представників сучасної екзистенційної педагогіки – Дж. Кнеллер, К. Гоулд, Е. Брейзах (США), У. Баррет (Великобританія), М. Марсель (Франція), О. Больнов (ФРН), Т. Моріта (Японія), А. Фалліко (Італія); теоретико-методичних концепцій сучасної мистецької освіти (Н. Гуральник, О. Михайличенко, В. Орлов, О. Олексюк, Г. Падалка та ін.). Екзистенційно-рефлексивний підхід є системою науково-педагогічних настанов, спрямованих на актуалізацію, конструювання і поглиблення тих взаємин у просторі мистецького діалогу, де найповніше реалізуються засади суб'єктності, взаємної цінності, взаємоповаги і співпраці.

Застосування екзистенційно-рефлексивного підходу в процесі підготовки вчителя музичного мистецтва в контексті художнього спілкування сприяє забезпеченню такого характеру взаємодії між викладачем і студентом, коли кожен із суб'єктів визначає позицію «Іншого» через усвідомлення власної самості, через віддзеркалення власних поглядів і переживань у світорозумінні і світовідчутті іншого суб'єкта спілкування. Викладач, який відчуває відповідальність за становлення «Я» студентів, має виступати таким «Іншим», який сприятиме синхронізації художніх переживань, досягненню їхнього духовно-онтологічного резонансу у кожній конкретній художньо-комунікативній ситуації освітнього процесу. Застосування означеного підходу дозволяє викладачу відкрити та реалізувати у процесі художньо-навчального спілкування унікальний та особистісний смисл мистецького пізнання як студентам, так і викладачам. Ефект резонансу когнітивних та почуттєвих реакцій учителя і учня «тут і тепер» у певних психолого-педагогічних умовах мистецького спілкування розширює діапазон їхнього емоційного та інтелектуального взаємовпливу-взаємодії, сприяє культурологічним змінам в особистісно-психологічних якостях та художньо-комунікативних діях.

Висновки. Отже, в руслі ідей дослідження актуальною є онтопсихологічна теорія комунікації, що детермінована глибинним зв'язком двох особистостей, передбачає зустріч з іншим буттям досягнення з ним духовної єдності у сумісній творчості. Відкриття (породження) «духовного смислу» («духу»), його актуалізація («духовність особистості») є, з одного боку, смислом художньо-педагогічного спілкування, з іншого – метою мистецької освіти.

Саме на «стику» комунікативної взаємодії «Я – буття» і відбувається відкриття смислу, який, у свою чергу є онтологічною, аксіологічною і телеологічною основою комунікації.

Художня комунікація передбачає настанову на духовне взаєморозуміння з учнем у процесі взаємотворчості, спрямована на створення і збереження екзистенційно-рефлексивної позиції суб'єктів мистецько-освітнього процесу. Оскільки специфіка художньої комунікації зумовлена можливістю суб'єктів взаємодії краще зрозуміти один одного через знаходження особистісних художніх смислів у процесі діалогу та полілогу з мистецтвом, спільне переживання художнього

образу виступає онтологічним підґрунтям активізації рефлексивної свідомості суб'єктів мистецько-освітнього процесу, сприяє синергії їхнього духовно-творчого перетворення.

В утвердженні власного погляду на природу означеного феномену принциповим є міркування про те, що художня комунікація у руслі новітніх трансформаційних процесів у галузі мистецької освіти позиціонується нами як духовно-гуманістичний вектор спрямованості майбутнього вчителя музики на сприйняття індивідуальності учня, переживання його цінності, є способом творчого самопроекування особистості майбутнього фахівця. Онтопсихологічний смисл художньої комунікації пов'язаний не тільки з «перехрещуванням» ціннісних смислів свідомості викладача і студента, з ототожненням «особистісних комунікативних просторів» кожного із суб'єктів взаємодії, але й з тими індивідуальними художньо-естетичними смислами, які не перехрещуються. В результаті взаємодії, що обумовлена досвідом і індивідуальністю кожного із суб'єктів художньої комунікації, виникає «смысловий вибух» (Лотман, 2000: 35), який породжує новий смисл.

Художню комунікацію не можна розглядати лише як комплекс якостей чи сукупність знань, умінь, навичок, а варто здійснювати комплексну характеристику вимог, що ставляться до вчителя музичного мистецтва як фахівця, і як особистості у відповідності до фахових і соціокультурних запитів на кожному етапі цивілізаційного поступу людства.

Вважаємо, що використання екзистенційно-рефлексивного підходу дозволяє викладачу відкрити та реалізувати у процесі мистецького спілкування унікально-особистісний смисл мистецького пізнання як студентам, так і викладачам. Резонанс когнітивних та почуттєвих реакцій вчителя і учня «тут і тепер» у процесі художньо-педагогічного спілкування сприяє онтопсихологічним змінам не тільки в їхніх особистісних якостях, але й художньо-комунікативних діях.

Література

Бахтин М. М. К философии поступка. *Философия и социология науки и техники* / Науч. совет по филос. и соц. проблемам науки и техники АН СССР. Москва, 1986. С. 210-215.

Библер В. С. От наукоучения к логике культуры. Москва: Политиздат, 1991. 413 с.

Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.

Кондрацька Л. К. Сучасні технології підготовки майбутнього учителя мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2003. № 8. С. 7-11.

Лосев А. Ф. Диалектика художественной формы. Москва: Академ. проект, 2010. 415 с.

Лосев А. Ф. Музыка как предмет логики. Москва: Академ. проект, 2012. 205 с.

Лотман Ю. М. Автокоммуникация: «Я» и «Другой» как адресаты (о двух моделях коммуникации в системе культуры). Санкт-Петербург: Искусство, 2000. 304 с.

Франкл В. Критика чистого «общения»: насколько гуманистична «гуманистическая психология». *Гуманистическая и трансперсональная психология: хрестоматия* / сост. К. В. Сельченко. Москва, 2000. С. 211-241.

Ontopsychological aspects of artistic communication in the context of paradigmatic changes within the system of modern art education

Zaytseva Alla³,

National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

Kozyr Alla⁴,

National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

The article is devoted to the problem of improving the quality of the training aimed at future teachers of Art disciplines in the context of paradigmatic changes within the system of modern art education. Based on the methods of theoretical analysis, generalization and abstraction, the state of research of the scientific problem has been clarified; the viewpoints of some researchers in this regard have been determined and connected with the ontological content of artistic communication. There have been considered scientific

³ Dr. in Pedagogy, Associate Professor, Professor of the Department pedagogy of art and piano performance at the National Pedagogical Dragomanov University

⁴ Dr. in Pedagogy, Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Music Education, Choral Singing and Conducting at the National Pedagogical Dragomanov University

conceptual directions for defining the essence of the “artistic communication” and “ontological aspects of being” phenomena in the context of: philosophical concepts (M. Bakhtin, M. Buber, M. Kahan, V. Frankl et al.), ontological conditions of communication in the hermeneutic paradigm (H.-G. Gadamer, P. Ricoeur); ontological ideas of the philosophers-existentialists, representatives of humanistic psychology (A. Maslow, K. Rogers, R. May), theoretical concepts of the ontological dimension of the “being” intended for the subjects of the artistic and educational process (N. Huraiuk, O. Yeremenko, O. Mykhailychenko, O. Oleksiuk, V. Orlov, G. Padalka, O. Rebrova, O. Rudnytska, V. Fedoryshyn, O. Shcholokova et al). The synthesis method enabled us to make a deliberate formulation of the author’s definition. The phenomenology of communication in the artistic and educational projection as a vector of humanistic orientation of the subjects of interaction with an art to the awareness and correction of their own subjective development has been presented. The author emphasizes the implementation of the existence-centred and reflexive approach, which makes it possible to achieve coherence between ontological positions of the teacher and the student in the process of communicating with arts. The author’s position, according to which communication is determined by the deep onto-psychological connection between two individuals oriented to meeting the other type of existence and involves the achievement of a spiritual unity between them in the joint work, has been grounded.

Keywords: *higher Art education, future teacher of Music, the existence-centred and reflexive approach, onto-psychological aspects, values, meanings, artistic communication.*

References

- Bakhtyn, M.M. (1986). K fylosofyy postupka [To the philosophy of the act]. *Fylosofiya y sotsyolohyia nauky y tekhniky – Philosophy and sociology of science and technology* Moscow: Art [in Russian].
- Bibler, B.C. (1991). *Ot naukoucheniya k logike kulturyi [From the science of learning to the logic of culture]*. Moscow: Politizdat [in Russian].
- Zyazun, I.A. (2008). *Filosofiia pedahohichnoi dii [Philosophy of pedagogical studies]* Cherkasy [in Ukrainian].
- Kondratska, L.K. (2003). Suchasni tekhnolohii pidhotovky maibutnoho uchytelia mystetstva [Modern technologies of preparation of the future art teacher]. *Art and education*, 8 [in Ukrainian].
- Losev, A.F. (2010). *Dyalektyka khudozhestvennoi formy [Dialectics of art form]*. Moscow: Akadem. proekt [in Russian]
- Lotman, Yu.M. (2000). *Avtokommunikatsiya: «Ya» i «Drugoy» kak adresaty [Autocommunication: “I” and “The Other” as Addressees]* Sankt-Peterburg: Iskusstvo [in Russian]
- Frankl, V. (2000). Krytyka chystoho «obshcheniya»: naskolko humanystychna «humanystycheskaia psykholohyia» [Criticism of pure “communication”: how humanistic is “humanistic psychology”]. *Humanistic and transpersonal psychology*. Moscow [in Russian]

Accepted: June 28, 2019

